

شرکت سهامی مدیریت منابع آب ایران
معاونت حفاظت و بهره‌برداری

دستورالعمل تعیین حریم کیفی آبهای سطحی

(موضوع تصویب نامه شماره 58977/ت/29101 هـ مورخ 82/12/18 هیأت محترم وزیران)
دفتر مدیریت کیفی منابع آب
خرداد 1384

مقدمه

تعیین حریم کیفی منابع آب سطحی نگرشی ساختمانی و راهبردی محسوب می‌گردد که در سطح کلان مدیریت منابع آب کشور برای حفاظت و بهره‌برداری پایدار از این منابع حیاتی مطرح گردیده است.

در راستای تحقق اهداف مورد اشاره، هیئت وزیران در جلسه مورخ 82/12/13 بنا به پیشنهاد شماره 25687/31/100 مورخ 82/4/30 وزارت نیرو و به استناد ماده (51) قانون توزیع عادلانه آب مصوب 1361، آیین‌نامه مربوط به بستر و حریم رودخانه‌ها، انهار، مسیله‌ها و مردابها، برکه‌های طبیعی و شبکه‌های آبرسانی، آبیاری و زهکشی، موضوع تصویب نامه شماره 26046/ت/23687 هـ مورخ 79/8/16 (بند خ ماده 1) را به شرح زیر اصلاح نمود.

«حریم، آن قسمت از اراضی اطراف رودخانه، مسیل، نهر طبیعی یا سنتی، مرداب و برکه‌های طبیعی است که بلافاصله پس از بستر قرار دارد و به عنوان حق ارتفاق برای کمال انتفاع و حفاظت کمی و کیفی آنها لازم است و طبق مقررات این آیین‌نامه توسط وزارت نیرو یا شرکت‌های آب منطقه‌ای تعیین می‌گردد.

حریم انهار طبیعی، رودخانه‌ها و مسیل‌ها (اعم از اینکه آب دائم یا فصلی داشته باشند) و مردابها و برکه‌های طبیعی برای عملیات لایروبی و بهره‌برداری، از یک تا بیست متر و برای حفاظت کیفی آب رودخانه‌ها، انهار طبیعی و برکه‌ها تا یکصد و پنجاه متر (تراز افقی) از منتهی‌الیه بستر خواهد بود که بنا به مورد و نوع مصرف و وضع رودخانه، نهر طبیعی و برکه به وسیله وزارت نیرو یا شرکت‌های آب منطقه‌ای تعیین می‌گردد.

حریم کیفی برای رودخانه‌ها، انهار طبیعی و برکه‌های تأمین‌کننده آب شرب مقطوعاً یکصد و پنجاه متر خواهد بود. سیاهه رودخانه‌های یاد شده توسط سازمانهای آب منطقه‌ای تعیین و برای اطلاع عموم اعلام خواهد شد.

تشخیص موارد کمال انتفاع و عدم تضرر در حریم موضوع این بند به موجب دستورالعملی خواهد بود که وزارت نیرو تدوین و جهت اجرا به شرکت‌های آب منطقه‌ای ابلاغ می‌نماید. دستورالعمل یاد شده در بخش حریم کیفی با همکاری سازمان حفاظت محیط زیست تدوین خواهد شد.»

این دستورالعمل جهت اجرایی نمودن مصوبه اخیرالذکر و یکپارچگی عملکرد شرکت‌های آب منطقه‌ای در زمینه تعیین حریم کیفی تدوین گردیده است.

1- چگونگی تعیین حریم کیفی آبهای سطحی

جهت تعیین حریم کیفی رودخانه‌ها، انهار طبیعی، برکه‌ها و ... با عنایت به موارد مندرج در مصوبه یاد شده، در راستای کمال انتفاع و حفاظت کیفی منابع آب، منابع آب سطحی به سه گروه زیر تقسیم شده و برای هر گروه طبق روش ذکر شده تعیین حریم می‌گردد:

1-1 منابع آب شرب

با عنایت به مصوبه حریم کیفی آبهای سطحی، حریم کیفی منبع آب شرب مقطوعاً 150 متر (تراز افقی) می باشد همچنین محدوده بازه طولی حریم آب شرب از بالادست و نیز پائین دست محل برداشت آب به صورت زیر تعیین می گردد:

* 20 برابر عرض بستر رودخانه در نقطه برداشت آب به عنوان بازه طولی حفاظت از منبع آب در بالادست محل برداشت آب منظور می گردد که بستر براساس معیارهای موجود در حریم کمی تعریف می گردد.

* 1 تا 2 برابر عرض بستر رودخانه در نقطه برداشت آب جهت لحاظ نمودن برگشت آب رودخانه به سمت بالا دست، به عنوان بازه طولی حفاظت از منبع، در پائین دست محل برداشت آب منظور می گردد.

همچنین چنانچه ایستگاههای برداشت آب جهت مصارف شرب در رودخانه‌ای با فاصله کمتر از 5 کیلومتر به صورت متوالی قرار گرفته باشند، کل این محدوده نیز بازه آب شرب محسوب می گردد.

در محدوده حفاظتی حریم کیفی آب شرب به منظور کمال انتفاع و عدم تضرر منبع آبی، استقرار هر گونه کاربری به جزء فعالیت های کشاورزی کم آب بر و غیر غرقابی با اعمال کامل کنترل سم و کود ممنوع است. همچنین می بایست از اتصال کانال و هدایت هر نوع زهاب کشاورزی و پساب فاضلابهای خام یا تصفیه شده در این محدوده جلوگیری شود.

1-1 تالاب ها و رودخانه های حفاظت شده

حریم کیفی تالابها جهت حفاظت از شرایط اکولوژیکی ویژه زیستگاه و حیات جوامع گیاهی و جانوری وابسته به آنها، شعاع 150 متری از تالاب می باشد. محدوده تالاب با استعلام از اداره کل حفاظت محیط زیست استان مربوطه تعیین می گردد. همچنین حریم کیفی رودخانه های حفاظت شده (در محدوده حفاظتی) مقطوعاً 150 متر می باشد.

لیکن با عنایت به مصوبه شورای عالی شکاربانی و نظارت بر صید (مصوبه شماره 1، مورخ 46/7/12) در خصوص بخش حفاظت شده رودخانه چالوس و سرد آبرود واقع در شهرستان نوشهر فاصله 200 متر از هر طرف رودخانه به عنوان حریم تعیین گردیده است.

استقرار کلیه کاربری ها به جز موارد زیر در محدوده حریم کیفی تالاب ها و رودخانه های حفاظت شده ممنوع می باشد و تنها کاربریهای مجاز در حریم فوق الذکر عبارتند از:

- کاربریهای مربوط به حفظ تنوع زیستی
- گردشگری در جهت معرفی ارزشهای تنوع زیستی تالاب یا رودخانه حفاظت شده بدون ایجاد هرگونه سازه در منطقه
- کاربری پژوهشی و آموزشی

1-2 سایر منابع آب سطحی

حریم کیفی آن دسته از منابع آب سطحی که کاربری شرب نداشته و یا جزو تالابها و رودخانه های حفاظت شده محسوب نمی شوند به سه ناحیه زیر تقسیم می شود.

کاربری های مجاز در هر ناحیه بر اساس جدول 1 می باشد.

حریم اول:

حریم کیفی در ناحیه اول (A)، مقطوعاً 20 متر از منتهی الیه بستر رودخانه است. $A = 20$ متر

حریم دوم:

حریم کیفی در ناحیه دوم (B) بر اساس رده بندی رودخانه تعیین می گردد. منظور از رده بندی، شماره گذاری شاخه اصلی رودخانه و شاخه های فرعی آن به روش زیر می باشد:

شاخه اصلی رودخانه را با شماره 1 مشخص نموده و شاخه های فرعی را که به آن می ریزد با عدد 2 مشخص نموده و به همین روال هر چه انشعابات بیشتر می شود عدد منسوب به آن نیز بزرگتر می شود (لازم به ذکر است که این روش عکس روش درجه بندی رودخانه ها می باشد).

حال اگر رده رودخانه با حرف (n) نشان داده شود حریم کیفی آن در ناحیه دوم با استفاده از فرمول مقابل تعیین می گردد:

$$B = (150 - A) / (n + 1)$$

حریم سوم:

حریم کیفی در ناحیه سوم (C) با استفاده از فرمول زیر تعیین می گردد:

$$C = 150 - (A + B)$$

2- شاخص کاربری اراضی

پس از تعیین درجه حساسیت منبع آب سطحی و برآورد حریم کیفی آن، نسبت به تطابق و استقرار کاربریهای سازگار در مناطق مربوطه اقدام می گردد. جهت تعیین کاربریهای متناسب با هر ناحیه، ابتدا کاربریهای اصلی مشخص گردیده و سپس هر کدام از کاربریها با توجه به میزان اثر گذاری بر کیفیت منابع آب سطحی مطابق جدول 1 درجه بندی می گردد.

جدول 1: ارزیابی درجه اهمیت کاربری های مختلف

ردیف	نوع کاربری	شدت اثر
1	کشاورزی	آبی
		سنتی
2	مسکونی و تجاری	دیم
		شهری
3	صنعت	مدرن
		روستایی
		گروه صنعتی الف
		گروه صنعتی ب
		گروه صنعتی ج
4	تاسیسات زیر بنایی (پیوست 1)	گروه صنعتی د و ه
		گروه صنعتی و
5	تفریحی و تفرجی	زیاد
		متوسط
4	تاسیسات زیر بنایی (پیوست 1)	گروه 1
		گروه 2
5	تفریحی و تفرجی	گسترده
		متمرکز

در ارتباط با گروه های صنعتی لازم به ذکر است که طبقه بندی صنایع توسط سازمان حفاظت محیط زیست صورت پذیرفته است و صنایع گروه ((د، ه، و)) براساس ضوابط و استانداردهای زیست محیطی با توجه به درجه خطر آفرینی بایستی از حریم 150 متری استقرار یابند. (کتاب ضوابط و استانداردهای زیست محیطی)

با عنایت به شدت اثر کاربریها و حساسیت نواحی حریم کیفی، نحوه استقرار کاربریها به شرح جدول 2 تعیین می گردد.

جدول 2- کاربری های سازگار در حریم

حریم	کاربریهای سازگار
اول (A)	کشاورزی غیر غرقابی، تاسیسات زیربنایی گروه 2 (انتقال آب، برق، مخابرات، پل ها و تاسیسات بندری) و تفریحی گسترده (بدون ایجاد تاسیسات متمرکز)
دوم (B)	کشاورزی غیر سنتی، مسکونی روستایی، گروه صنعتی الف و ب، تاسیسات زیربنایی گروه 1، تفریحی و تفریحی متمرکز، آبی پروری و دامپروری
سوم (C)	کشاورزی سنتی، مسکونی و تجاری شهری، گروه صنعتی ج

در خصوص حریم کیفی منابع آب سطحی موارد ذیل قابل توجه و لازم الاجرا است:

- کلیه قوانین و مقررات موجود مربوط به تعیین حریم کیفی در زمینه استقرار کاربری ها در محدوده حریم 1 جاری بوده و در اولویت قرار دارد
- ساخت و بهره برداری از کلیه تاسیسات بندری بایستی با رعایت کلیه جوانب و اصول زیست محیطی، قوانین و مقررات مربوطه و رعایت مقررات این دستورالعمل صورت پذیرد.
- تخلیه کلیه پسابها از واحدهای صنعتی و زهکش های اراضی کشاورزی به منابع آب سطحی با توجه به موازین و مقررات و ضوابط زیست محیطی سازمان حفاظت محیط زیست و همچنین رعایت مقررات این دستورالعمل انجام می شود.
- در صورتی که هر نوع از کاربری ها در فهرست حریم های سه گانه ارائه نشده باشد، تصمیم گیری در خصوص چگونگی استقرار کاربری ها در حریم کیفی منابع آب سطحی با نظر وزارت نیرو و با سازمان آب منطقه ای انجام می گیرد.
- معیار و ضوابط صدور مجوز برای کاربریهای یاد شده در محدوده حریم کیفی براساس قوانین و مقررات موضوعه آب و رعایت مقررات این دستورالعمل خواهد بود.
- استقرار کاربریهای مجاز در محدوده حریم کیفی آبهای سطحی علاوه بر مفاد این دستورالعمل منوط به رعایت کامل کلیه ضوابط و استانداردهای زیست محیطی مرتبط با استقرار کاربریها و نحوه تخلیه پساب و دفع مواد زائد جامد نیز می باشد.
- تعریف "منتهی الیه بستر" که نقطه شروع محاسبه حریم کیفی آبهای سطحی است براساس ضوابط تعیین شده برای محاسبه حریم کمی منابع آب سطحی می باشد.

پیوست 1

تاسیسات زیربنایی:

به کلیه تاسیسات نظیر سیستم های حمل و نقل و ارتباطات، خطوط انتقال آب و برق، فرودگاه، راه آهن، مدرسه، دانشگاه، زندان و... اطلاق می گردد که جهت تأمین تسهیلات و خدمات در جوامع مختلف به کار گرفته می شوند.

تاسیسات زیربنایی گروه 1:

گروهی از تاسیسات زیربنایی که به واسطه نوع عملکرد تأثیر منفی بیشتری بر کیفیت منابع آب مجاور خود می گذارند در این دستورالعمل تاسیسات زیربنایی گروه 1 اطلاق می گردد (نظیر: شبکه های جمع آوری و تصفیه فاضلاب، فرودگاهها، بزرگراهها، ...)

تأسیسات زیربنایی گروه 2:

گروهی از تأسیسات زیربنایی که به واسطه نوع عملکرد تأثیر منفی کمتری بر کیفیت منابع آب مجاور خود می‌گذارند در این دستورالعمل تأسیسات زیربنایی گروه 2 اطلاق می‌گردد (نظیر خطوط انتقال برق، آب، مخابرات، پل‌ها ...)